

Г. Д. Симонова, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник відділу
моніторингу наукових розробок у сфері
забезпечення митної справи ДНДІ митної справи
Г. О. Хабло, науковий співробітник відділу
моніторингу наукових розробок у сфері
забезпечення митної справи ДНДІ митної справи

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ

У статті розглянуто категорію митної справи – митну вартість товарів, яка виступає базою оподаткування товарів і тому є ключовим елементом тарифного регулювання. Висловлено погляди авторів щодо зарахування методів визначення митної вартості та відповідних засобів контролю до методів нетарифного регулювання.

В статье рассмотрена категория таможенного дела – таможенная стоимость товаров, которая выступает базой налогообложения товаров и поэтому относится к элементам тарифного регулирования. Высказаны взгляды авторов об отнесении методов определения таможенной стоимости и средств контроля за ней к методам нетарифного регулирования.

In this article the category of customs – customs value of goods, which serves as the tax base of goods and therefore refers to the elements of tariff regulation. Author's views presented concerning reference of methods of determining the customs value and means of monitoring it to the methods of non-tariff regulation.

Ключові слова. Митна вартість товарів, тарифне регулювання, нетарифне регулювання, зовнішня торгівля.

© Г. Д. Симонова, Г. О. Хабло, 2010

Вступ. Обмін товарів і послуг між різними країнами у зовнішній торгівлі здійснюється на основі міжнародного поділу праці, тобто спеціалізації окремих країн на виробництві певних видів продукції, що обходиться їм дешевше, ніж в інших країнах, та продажу цієї продукції на зовнішньому ринку. Однак жодна країна у світі не дозволить провозити через свої кордони нерегульовані потоки товарів. На їх ввезення та вивезення держава накладає певні обмеження. Регулятивну функцію зовнішньої торгівлі визначив у 1930-ті рр. Дж. М. Кейнс, який дійшов висновку, що зовнішньоекономічну діяльність регулює держава за допомогою тарифних і нетарифних методів [1, 9].

Для оцінки державного впливу засобами тарифного та нетарифного регулювання в умовах лібералізації зовнішньої торгівлі постає нагальна потреба у визначенні місця однієї з головних категорій митного контролю та митного оформлення – митної вартості товарів у системі державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Серед науковців теоретичний аспект тарифного та нетарифного регулювання, місце митної вартості товарів у державному регулюванні міжнародної торгівлі розглядали І. Г. Бережнюк, О. П. Борисенко, А. Войцещук, О. П. Гребельник, Ю. М. Дьомін, О. Б. Єгоров, А. Д. Єршов, А. І. Кредісов, А. П. Кирєєв, Т. Д. Ліпихіна, В. П. Науменко, В. В. Олефіренко, П. В. Пашко, О. А. Стрижова, С. С. Терещенко, Т. С. Тоцька та ін. Незважаючи на багатогранність проведених наукових досліджень, чітке місце митної вартості товарів визначено лише в тарифному регулюванні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця та ролі митної вартості в системі державного регулювання зовнішньої торгівлі товарами, аналіз співвідношення категорій “митна вартість” і “митна оцінка”. Зроблено спробу проаналізувати національне законодавство, міжнародні норми та наукові дослідження на предмет зарахування митної вартості до комплексного поняття в системі державного регулювання зовнішньої торгівлі з двоїстою природою.

Результати дослідження. В умовах вступу України до міжнародних організацій, зокрема до Світової організації торгівлі, які прагнуть лібералізації торгівлі, необхідно дотримуватись умов та правил, визначених міжнародними угодами. Загальна вимога до методів регулювання зовнішньої торгівлі країн – дотримання урядами принципів недискримінації, доступу до ринку, прозорості, сприяння економічному розвитку та зростанню міжнародної торгівлі. З огляду на це кожна країна, використовуючи інструменти тарифного та нетарифного регулювання, завжди намагається, з одного боку, сприяти розвитку зовнішньоторговельних відносин та інтеграції у світові торгові ринки, а з іншого – створити умови для зростання власного добробуту й економічної безпеки.

Відповідно до міжнародних угод митна вартість – це одна з головних категорій, на які міжнародні організації звертають увагу. Підвищення інтересу до формування законодавства з контролю за визначенням митної вартості товарів не випадкове, оскільки науково й практично доведено, що методи, методики та

принципи визначення митної вартості товарів можуть сповільнити або прискорити лібералізацію торгівлі та зростання економічного добробуту кожної країни. Пунктом 5 Генеральної угоди з тарифів і торгівлі визначено, що “основи і методи визначення вартості товарів ... повинні бути стабільними і доступними, щоб дати можливість комерсантам з розумною мірою точності визначити вартість товарів для митних цілей” [2].

Оскільки держава може впливати на зовнішню торгівлю через адміністративні й фінансові інструменти регулювання митної вартості товарів, що може гальмувати лібералізацію міжнародної торгівлі, постає нагальна потреба у визначенні місця митної вартості товарів у тарифному та нетарифному регулюванні.

Тарифне регулювання зовнішньої торгівлі за суттю є економічним і комплексно діє через ринковий механізм, воно спрямоване на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливає на фінансові результати діяльності учасників зовнішньої торгівлі через обкладання товарів відповідним митом. Вплив проявляється у потребі визначення митної вартості товару, з якої нараховуватиметься мито, коду товару відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності та країни походження цього товару [3, 28].

Одним з інструментів зовнішньоторговельної політики держави є нетарифне регулювання. Незважаючи на давно усталене словосполучення “нетарифне регулювання”, ні національне законодавство, ні міжнародні угоди та конвенції не дають його тлумачення.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку – ЮНКТАД (UNCTAD – United Nations Conference for Trading and Development) вважає, що нетарифні заходи – це всі види дій або інших процедур, які встановлюються урядами і обмежують міжнародну торгівлю. СОТ під нетарифними заходами розуміє будь-які дії, крім тарифів, які перешкоджають вільній міжнародній торгівлі [4]. У [5] під нетарифним регулюванням у митній справі розуміють різного роду “заходи контролю для регулювання зовнішньої торгівлі за виключенням мита”. У [3] до нетарифного регулювання зараховано решту методів, не пов’язаних з тарифним регулюванням, які є комплексом національних адміністративних заходів, що часто не пов’язані безпосередньо із зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпорتنих операцій [3, 63].

Отже, єдиної класифікації та чіткого визначення поняття “нетарифні методи” досі не вироблено. Найбільшого поширення нині дістала класифікація, розроблена Секретаріатом ГАТТ у 70-х рр. [1, 10; 6]. Ця класифікація розподілена на 5 основних груп. До групи “митні процедури й адміністративні формальності” належать також методи оцінки митної вартості товару.

До основних правових актів, якими регулювалося та регулюється питання визначення митної вартості товарів в Україні, належать Закон України “Про Єдиний митний тариф” [7], Митний кодекс України, який набрав чинності 01.01.2004 р. [8], зі змінами, внесеними Законом України від 22.12.2005 р. № 3269-IV [9], що набрали чинності 01.01.2006 р. і відповідають вимогам Угоди про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р. [10].

Ст. 16 Закону України “Про Єдиний митний тариф” від 05.02.1992 р. № 2098-XII (втратила чинність з 01.01.2006 р.) визначено, що “нарахування мита на товари та інші предмети, що підлягають митному обкладенню, провадиться на базі їх митної вартості, тобто ціни, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за них на момент перетину митного кордону України”. Отже, митна вартість товарів з 1992 р. визначена базою для оподаткування і, таким чином, категорією тарифного регулювання.

З 1994 р. Україна вела переговори щодо приєднання до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) і вступу до Світової організації торгівлі (СОТ). Українська законодавча база щодо визначення митної вартості товарів почала враховувати міжнародну практику, тобто Угоду про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р. Ця стаття стосується оцінки товарів для цілей стягування мита. В Угоді визначено, що “митна вартість імпорتنих товарів є контрактною вартістю, тобто ціною, фактично сплаченою або такою, що підлягає сплаті за товари, якщо вони продаються на експорт до країни імпорту, скоригованою відповідно до положень ст. 8”, причому в ст. 15 цієї Угоди “митна вартість” означає вартість товарів для стягнення адвалерних мит на імпортні товари [10].

Протягом 2004–2006 рр. діяли два правових акти, які регулювали питання митної вартості товарів – Закон України “Про Єдиний митний тариф” (ст. 16) і Митний кодекс України (розд. XI).

Митний кодекс України № 92-IV з 01.01.2004 р. встановив уніфіковані організаційно-правові та методологічні принципи визначення митної вартості товарів при імпорті відповідно до Угоди про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р. Згідно з Кодексом “митна вартість товарів – це заявлена декларантом або визначена митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України відповідно до положень цього Кодексу” (ст. 259). Ст. 261 визначено, що відомості про митну вартість використовуються для нарахування податків та зборів тощо, це дає змогу зарахувати категорію “митна вартість” до тарифного регулювання. Але в зазначеному розділі використовуються два терміни – “визначення митної вартості” та “митна оцінка”, а їх тлумачення не дається. На нашу думку, з урахуванням положень ч. I “Правила митної оцінки” Угоди про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р., можна зробити висновок, що митна оцінка – це дії, спрямовані на визначення митної вартості товарів митним органом, а дії належать до засобів нетарифного регулювання.

Сучасним українським законодавством, а саме розд. XI Митного кодексу в редакції Закону України від 22.12.2005 № 3269-IV (набрав чинності з 01.01.2006 р.), визначено, що “митною вартістю товарів, які

переміщуються через митний кордон України, є їх ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, обчислена відповідно до положень Митного кодексу”. Відповідно до ст. 261 “відомості про митну вартість товарів ... використовуються для нарахування податків і зборів (обов’язкових платежів), ведення митної статистики, а також у відповідних випадках для розрахунків у разі застосування штрафів, інших санкцій та стягнень, встановлених законами України”.

Отже, Закон України “Про Єдиний митний тариф”, Митний кодекс України, Угода про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р. визначають категорію “митна вартість” як базу для оподаткування, тим самим зараховують її до складових тарифного регулювання. Водночас категорія “митна оцінка”, як сукупність дій щодо методології, методів і правил визначення митної вартості, а також дій митних органів щодо контролю за заявленою митною вартістю, може бути зарахована, на думку авторів статті, до заходів нетарифного регулювання.

Залежно від митної політики в нашій державі змінювалися методологічні засади й методи визначення митної вартості товарів. Слід зауважити, що деякі автори [11, 12, 13] вважають, що зміна методів визначення митної вартості може бути додатковим протекціоністським бар’єром на шляху імпорту товарів. Тому в багатьох документах ЮНКТАД і ГАТТ американська методологія визначення митної вартості кваліфікувалася як серйозний і складний протекціоністський бар’єр [12, 14].

В Україні методи визначення митної вартості товарів та їх використання наведено в розд. XI Митного кодексу відповідно до Угоди про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р., в якому основним названо метод визначення митної вартості за ціною договору щодо товарів, які імпортуються. Відповідно до ст. 265 Митного кодексу, “якщо митний орган дійшов висновку, що митна вартість нижча, ніж прямі витрати на виробництво цього товару, в тому числі сировини, матеріалів та/або комплектуючих, які входять до складу товару, митний орган має право зобов’язати декларанта визначити митну вартість іншим способом”. На практиці критерієм неприйнятності першого методу є використання цінкових показників, таких як цінова база Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС) Держмитслужби, бюлетень “Огляд цін українського та світового товарних ринків”, листи Держмитслужби, які містять біржову інформацію про ціни на товари та/або сировину і мають рекомендаційний характер. Слід сказати про недостатній обсяг цінової інформації в довідково-інформаційній базі даних митних органів щодо конкретних товарів і, що важливо, відсутність інформації про зміни в цінах, особливо це стосується сезонних цін. Використання цінової бази ЄАІС Держмитслужби, яка формується на підставі даних вантажних митних декларацій, оформлених цими ж митними органами, та цін рекомендаційних листів на окремі групи товарів, є прямим доказом зарахування дій щодо визначення митної вартості товарів до адміністративних заходів нетарифного адміністративного регулювання. Прикладом цього можуть слугувати листи-претензії до Міністерства економіки України та Держмитслужби щодо використання індикативних цін, які використовуються під час оформлення товарів митними органами України. “Україна порушує вимоги СОТ у частині доступу продукції на ринок України, створює штучні бар’єри. Оформлення здійснювалося за цінами в два рази вищими реальних закупівних цін імпортерів” [15]. На думку імпортерів, саме такі необгрунтовано завищені ціни використовувалися під час митного оформлення імпортного товару. Вищевикладений конфлікт може повторюватися і формувати негативний імідж держави в міжнародній торгівлі, тому важливо дотримуватись міжнародних норм і стандартів щодо визначення митної вартості товарів, не використовувати бездумно нетарифні бар’єри.

Непрозорість дій посадових осіб митної служби, зміна, на їх вимогу, методу визначення митної вартості не дозволяє суб’єктові зовнішньоекономічної діяльності заздалегідь зробити фінансові розрахунки. На думку авторів дослідження, однобокий підхід до митної вартості товарів лише як до бази оподаткування, тим самим зарахування її до тарифного регулювання, негативно впливає на розвиток лібералізації зовнішньої торгівлі в Україні.

О. А. Стрижова доводить, що категорія “митна вартість” має глибокий зміст, складну структуру і подвійну природу: економічну (величина, що використовується як база оподаткування) та правову (характеризує товар як предмет публічно-правових відносин). Одночасно з тим, що за допомогою митної вартості здійснюється фіскальна функція, митна вартість виконує також регульовну функцію. Таким чином, на думку автора, митна вартість використовується в рамках тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [16].

На думку деяких науковців [13, 14, 17], у митній вартості умовно можна виділити економічну та організаційно-технологічну складові. Можна зробити висновок, що економічною складовою митної вартості є числове значення, і тому митна вартість належить до тарифного регулювання. Організаційно-технологічна складова подає порядок визначення та декларування митної вартості, а також технологію контролю митної вартості та її коригування, і тому митну вартість можна зарахувати до інструментів нетарифного регулювання.

Відповідно до Угоди про застосування ст. VII ГАТТ 1994 р., митна оцінка являє собою процес визначення, розрахунку митної вартості товарів, а митна вартість – результат цього процесу. Поняття “митна оцінка товарів” охоплює всі оцінні дії стосовно товарів з моменту первинного визначення їх митної вартості декларантом до прийняття митним органом остаточного рішення. Слід звернути увагу, що митна вартість (як результат митної оцінки) повинен визначатись на основі єдиних підходів, але з урахуванням

індивідуальних характеристик товарів, умов їх переміщення тощо. Інакше непрозорість дій посадових осіб митних органів щодо визначення і контролю за митною вартістю товарів перетворюється в нетарифний бар'єр, який може загальмувати розвиток зовнішньої торгівлі.

Висновки. Державне регулювання міжнародної торгівлі виявляється в зовнішньоекономічній політиці держави, що спрямовується на стимулювання або стримування експорту чи імпорту товарів, а інструментами виступає тарифне і нетарифне регулювання.

Одна з головних категорій митної справи – митна вартість товарів, особливий різновид цінкових показників товару, у визначенні якої, крім продавця та покупця, бере участь третя сторона – митний орган.

Законодавчі акти України визначають митну вартість товарів базою оподаткування, а тому зараховують її до заходів тарифного регулювання.

Методи, методики, правила обчислення, об'єктивність визначення митної вартості та дії митного органу щодо контролю за нею – це державні адміністративні інструменти, тобто важіль у руках держави, яким за необхідності можна впливати на зовнішню торгівлю, їх можна зарахувати до нетарифного регулювання.

Отже, митна вартість товарів являє собою комплексне поняття і один з важелів захисту економічних інтересів держави в зовнішньоекономічній діяльності.

Література

1. Ліпихіна Т. Д. Оподаткування експортно-імпортних операцій в Україні [Текст] : навч. посіб. / Т. Д. Ліпихіна. – К. : КНЕУ, 2008. – 680 с.
2. Генеральное соглашение по тарифам и торговле ГАТТ от 30.10.1947. [Текст] // Moret Ernst & Yong. – 1998. – С. 192.
3. Терещенко С. Основи митного законодавства України: питання теорії та практики зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : навч. пос. / С. Терещенко. – К. : Август, 2001. – 422 с.
4. Protectionism and Structural Adjustment in the World Economy: Rep. by the UNCTAD Secretariat. TD/B/888 [Text] / UN. Conf. on trade a. Development. – Geneva : N.Y.: UN, 1982. – 7 p.
5. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна – СOT – ЄС) [Текст] : посібник / О. Б. Єгоров. – Одеса : Пласке ЗАТ, 2005. – 226 с.
6. Олефіренко В. В. Нетарифні методи міжнародної торгівлі: сутність і класифікація [Текст] / В. В. Олефіренко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. – № 5 (146). – С. 15–20.
7. Про Єдиний митний тариф : Закон України від 19.02.2005, № 2097-ХІІ.
8. Митний кодекс України від 07.11.2002, № 92-IV [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 148. – С. 5–23.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 22.12.2005, № 3269-IV // ЛІГА : ЗАКОН Юрист.
10. Соглашение о применении статьи VII Генерального соглашения о тарифах и торговле, 1994 г.: [Код Оцінки СOT=WTO Value Code] // Семінар з угоди СOT щодо митної оцінки, 19–22 трав. 1998 р., м. Київ: [Матер. семінару]. – 1998.
11. Борисенко О. П. Контроль митної вартості як інструмент державного регулювання економіки [Текст] / О. П. Борисенко // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – № 4 (40). – С. 32–36.
12. Войцещук А. Митна вартість: теоретичні основи та концептуальні положення [Текст] / А. Войцещук, І. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2003. – № 4. – С. 3–8.
13. Бережнюк І. І. Митна вартість – засіб регулювання економіки [Текст] / І. І. Бережнюк // Науковий потенціал майбутнього України на шляху до європейської інтеграції : мат. конф., 2004 р. / Держмитслужба України ; Акад. мит. служби України. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 30–31.
14. Дьомін Ю. М. Нове в митно-процесуальному законодавстві щодо визначення митної вартості товарів [Текст] / Ю. М. Дьомін // Митна справа. – 2003. – № 6. – С. 3–7.
15. Банановые республики ополчились против Украины [Электронный ресурс] / И. Порецкая // Дело. – 2009. – Режим доступа : <http://delo.ua/biznes/gynki/bananovye-respubliki-opolchilis-protiv-ukrainy-133269/>
16. Стрижова О. А. Правовое регулирование таможенной стоимости [Текст] : автореф. дис. на соискание научной степени канд. юр. наук : спец. 12.00.14 “Административное право” / О. А. Стрижова. – Москва, 2008. – 26 с.
17. Ершов А. Д. Основы управления и организации в таможенном деле [Текст] / А. Д. Ершов. – СПб., 1999. – 362 с.